

GRENDÉL LAJOS

És eljön az országa

(Regényrészlet)

Amikor az Elbeszélő kiszabadult emlékei fogságából, hirtelen úgy érezte, nem tudja megindokolni a létezését, mintha útlevél nélkül vágott volna neki a vakvilágnak, vagy mintha nem az ingóságait, hanem a lelkét lopta volna el valaki. Mintha egy másik világban ébredt volna fel, noha egy percre sem hunyta le a szemét, csupán a könnyű részegség mámora ringatta. Az új világ szakasztott mása volt a réginek, amelyet éppen odahagyott, és sem barátságosabbnak, sem gonoszabbnak, sem hivalkodóbbnak nem tűnt fel amannál. Az Elbeszélő abban látta a különbséget, hogy itt nem voltak többé kapcsolatai, amelyek rögzítették volna a viszonyát a világhoz, s így segíthették volna a tájékozódásban. Nem voltak barátai, nem volt szeretője, nem volt senkije, akivel a létezése terhét megoszthatta volna; olyan tökéletesen egyedül volt, hogy elveszett a magányában, s nem tudott különbséget tenni hasznos és haszontalan, értékes és értéktelen, értelmes és értelmetlen dolgok között, s legföljebb a saját hiányával határozhatta volna meg magát. Még remélte, lelki súlytalanságának az állapota nem tart sokáig. Külső segítségre e helyen aligha számíthatott. A bár lassan megtelt tehetős dologtalanokkal, a felszolgálók tették, amiért fizetik őket, róla elfeledkeztek, mintha ott sem lett volna. A vendégek is, a személyzet is annak a világnak a tartozékai voltak, amelyhez immár semmi érdek vagy érzelem sem fűzte. Az Elbeszélő magához intette a főpincért, de kiderült, hogy az amerikaiak már rendezték a számlát. A főpincér megkérdezte, rendel-e még valamit. Az Elbeszélő intett a fejével, hogy nem, s fölkel az asztaltól, noha úgy érezte, ha kilép az utcára, meghal. Kint egy pillanatig várta, hogy ez megtörténjék. De nem történt semmi. Az Elbeszélőt megnyugtatta, hogy bár nem képes a létezését megindokolni, senkinek sincs útjában, s az jutott az eszébe, hogy talán éppen ez az oka, amiért nem tudja megindokolni a létezését. Fogott egy taxit, és hazavitette magát.

Amikor később, még évek múltán is, földézte magában ezt az emléket, különösnek talált néhány apró mozzanatot, amely akkor nem izgatta. Ezek a körülmények tisztázatlanok és megmagyarázhatatlanok maradtak. Az Elbeszélő először úgy gondolta, hogy elgyalogol a legközelebbi taxiállomásra. Már éppen indult volna, de akkor az utca torkolatában, mintegy varázsszóra, felbukkant egy taxi, mintha valaki éppen neki rendelte volna meg. Nyugati márkájú kocsit volt, talán BMW, ilyenekből akkoriban még kevés furikázott a pozsonyi éjszakában. Az elbeszélő tétova, bizonytalan kézmozdulattal stopolta le, s bizonytalanságának nem a könnyű részegsége volt az oka, hanem

inkább valami akaratlan önvédelmi reflex, amely a másodperc egy tört részére lefékezte a kezét; mintha valaki óva intette volna attól, hogy beszálljon a taxiba. Az autó olyan halkán suhant az Elbeszélő mellé, mint egy vízen úszó bárka. Az Elbeszélő bediktálta a címét, és helyet foglalt a hátsó ülésen. Ellenőrizte, hogy a taxióra ki van-e nullázva. A sofőr ellenzős sapkát viselt, amely egészen befödte a fejét, s még a hajszálakat is eltakarta a tarkóján. Az Elbeszélő így hozzávetőlegesen sem tudta megállapítani az életkorát. Azt viszont a visszapillantó tükörben jól látta, hogy a sofőrnek nincs arca. Nehéz lett volna ugyanis arcnak nevezni azt az ovális bőrfelületet, amelyről hiányzott a szem gödre és a száj íve, illetve az orr és az áll kitüremkedése. Az Elbeszélőnek azt a feltevést is el kellett vetnie, hogy a sofőr maszkot vagy harisnyát húzott volna az arcára. Mivel a sofőrnek nem volt szája, semmi értelmét sem látta, hogy beszélgetést kezdeményezzen vele. Más talán halálra rémült volna, s más alkalommal talán az Elbeszélő is megijed. A napközben, illetve a bárban történetek után azonban szinte magától értetődőnek tűnt fel, hogy az elegáns taxit egy arc nélküli sofőr vezeti. A sofőr ahhoz a világhoz tartozhatott, ahová az Elbeszélő nemrég belépett. Tudta, hogy nincs életveszélyben, így mindvégig megőrizte a lélekjelenlétét. Az autó ugyanolyan nesztelenül suhant az éjszakában, ahogyan érkezett, s fölösleges kerülőutak nélkül ért célba a ház előtt, amelynek egyik belső emeleti lakásában az Elbeszélő lakott. A taxióra sem hazudott, a kifizetendő számla nevetségesen kicsi volt, ezért az Elbeszélő jókora borralalóval toldotta meg. A taxisofőr fejbiccentéssel köszönte meg a borralalót, s váratlanul egy újságot nyomott az Elbeszélő kezébe. Az újság angol nyelvű napilap volt, s amikor immár odafönt, a lakásában átlapozta, a Business rovatnál megakadt a szeme egy fényképen, amelyről legújdonatújabb ismerősei, Mr. Davis és Mr. Carpenter vigyorogtak rá. Az Elbeszélő beleolvasott a kép alatti rövid cikkbe, de érdektelennek találta; üzleti ügyekben egyébként is járatlan volt. Nem egészen értette, miért nyomta a kezébe a taxisofőr az újságot; talán fel akarták szólítani valamire, gondolta, vagy csak utólag még egyszer föl akarták hívni a figyelmét arra, hogy jelentős emberek vendégszeretetét élvezte nemrég. A következő pillanatban, belső kényszernek engedve, megnézte magát a hálószobájában az ágyával szemközt lógó falitükörben. Legfőképp az arcára volt kíváncsi; arra, hogy megvan-e az arca. Hamarosan megnyugodva lépett vissza a tükörtől. Arca a helyén volt. Egyetlen arcvonása sem változott meg, egyetlen újabb ránc sem keletkezett a bőrén, és az arca színét sem találta feltűnően sápadtnak, ami lapangó betegségre utalhatott volna. Mégsem volt maradéktalanul elégedett azzal, amit látott. A tükörben ugyan az ő arca jelent meg, ám ezt az arcot egyszeriben nem tulajdonította a magáénak. Az arc üregében mélyen ülő szempár úgy nézett rá, mint egy idegenre, akit sohasem látott még, éppen ezért nem tudja hová tenni az emlékei között. Az Elbeszélő előbb meghökken, aztán megkereste a legvalószínűbb magyarázatot. A tükörből visszanéző arc annak a régi világnak

a nyomait viselte magán, amelytől ő még csak néhány perce szakadt el. Vajon mit szólna Ingrid, ha látná most? Heves fájdalom hasított az Elbeszélőbe, s ebből tudta meg, hogy Ingridet magával hozta ebbe az új világba is. Örült is neki, hogy így van, csak azt nem tudta eldönteni, helyesen teszi-e, hogy örül.

Amikor az Elbeszélő Ingridre gondolt, nem az emlékei között tallózott, mint valami fényképalbumban, hanem mindig önmagára gondolt, arra, amit a lány elvitt magával belőle. Amíg nem ismerte Ingridet, nem is sejtette, mi hiányzik az életéből, de azután, hogy a lány kiegészítette az életét, már nem léphetett vissza abba a létezési módba, amely a szerelem ismerete nélkül volt teljes. Az Elbeszélő nem ismételhette meg a múltat, ahogy egy híradófilmet sem lehet még egyszer ugyanúgy leforgatni. Amikor az Elbeszélő bebarangolta egyszer az újra felépített varsói óvárost, annak minden kődarabja arra intette, hogy 'nem a valóságban, hanem emlékek között sétál. Amit Ingrid a kapcsolatokba hozott, szervesen épült bele az elbeszélő lényébe, s most, hogy magával vitte, hiányzott a hely. Ezt a helyet betölteni rajta kívül senki más nem tudta volna már. Az Elbeszélő nem rekonstruálni akarta a múltat, vagy visszahozni azt régi mivoltában és állapotában, hanem ugyanazokból a kövekből és téglákból, ugyanazon a helyen felépíteni valami mást, ami tartósabb, és jobban ellenáll a romlásnak. Bizonyos volt benne, hogy ez lehetséges. Az üresen hagyott páholyba senki más nem ülhetett be. Ez a romantikus érzés fogva tartotta őt, és semmi köze nem volt sem az önsajnálathoz, sem a nosztalgikus szentimentalizmushoz. Mivel a lány nem halt meg, csupán nem volt jelen, s bárhol volt is, mindenütt magában hordta az ő létezésének egy szegmentumát, az Elbeszélő nem csodálkozott volna, ha Ingrid egy napon szembejön vele az utcán, vagy meglesi őt valamilyen rejtékhelyről, vagy egyszerűen csak feljön hozzá és azt mondja: „Hát itt vagyok, és akkor most folytassuk, de másképpen.” A valószínűtlenség végül is csupán a valószínűségnek egyik esete, gondolta, még ha a legszélsőségesebb esete is. Az elveszített tárgy, amíg meg nem semmisítik, mindig megvan valahol. Ingrid pedig táplálta benne a reményt, kiskanállal adagolta ugyan, de mindig a legmegfelelőbb pillanatban, amikor a korábbi adag hatása már majdnem elmúlt. Amszterdami jelentkezését követően, nagy időközökben, újra meg újra hírt adott magáról. Volt úgy, hogy csak egy képeslapot küldött, máskor viszont levelet írt, s egyszer telefonon is jelentkezett, szokatlan időpontban, hajnali háromkor. „Nem tudok aludni – mondta, ki tudja, honnan a világ végéről. – Eszembe jutottál.” Már nem volt Amszterdamban, sűrűn változtatta a helyét Európa nagyvárosai között, s hogy kivel vagy kikkel csavargott, nem árulta el. Arra is ügyelt, hogy elkötelező ígéretekkel ne áltassa az Elbeszélőt. A címét sem tüntette föl a leveleken, így a kapcsolatuk egyirányú maradt. Mivel ebben az időben az Elbeszélő is gyakran utazott külföldre, véletlen találkozásuk valószínűsége megsokszorozódott, persze továbbra is a valószínűtlenségnek mint a valószínűség legszélsőbb esetének a határai között.

Amikor az Elbeszélő éjszakánként fölriadt, úgy érezte, Ingrid ébresztette föl telepátikus úton. Ilyenkor a lány szinte ott volt mellette. Az Elbeszélő érezte a bőrén testének melegét, s csaknem bizonyosra vette, hogy Ingrid a lakásban van, csak most kiment a konyhába vagy a fürdőszobába. Az illúzióból való ocsúdás kellemetlen volt, mégsem hatotta át mindenestül a kiábrándultság keserű íze. Az Elbeszélő elhitette magával, hogy Ingrid sokszor gondol rá, s ezentúl hiába nevette ki a babonákat, a telepátia erejében babonásan hitt. Egy idő után hitét hiába vetette alá értelme ironikus és távolságtերemtő racionalizmusának. Az értelem érvei kicsorbultak hitén, iróniája elhamvadt, más fegyver pedig nem állt rendelkezésére. Éjszakai ébredései egyre gyakoribbá váltak, hamarosan fölforgatták az életrendjét, s ettől kezdve a biológiai órája is más időzónához igazodott. Ha nem akadt dolga a városban, már kora este lefeküdt, s mivel öt-hat óránál tovább nem tudott aludni, az éjszaka második felét ébren töltötte. Zenét hallgatott és olvasott, mígnem a hajnal jöttével újra el nem nyomta az álmot. Ez az életrend kitágította számára a világot. Végre zavartalanul elmerülhetett kedvteléseiben, amire másképpen nem lett volna módja. Függetlenségét néhány óráig nem sértette meg senki sem. Senki nem zavarta, nem kellett se megalkudnia, se hitvány ellenfelekkel öltre mennie csip-csup ügyek miatt.

Nappal az Elbeszélő a megvalósult valószínűtlenséget kereste, s bárminek örülni tudott, ami ellentmondott előzetes jóslatoknak, ami keresztülhúzta a számításait, ami váratlanságával és látszólagos logikátlanságával lepte meg. Ám a forradalmi hullám csillapultával az élet régi sztereotípiái újra megerősödtek, s könyörtelenül érvényesíteni kezdték erejüket. Az érdek győzött a szellem és a zabolátlan emóciók fölött, s az lett volna a különös, ha nem így történnik. Az Elbeszélő nem volt idealista, hogy csodálkozzék ezen, vagy hogy meglepetésként érje a szellem és a tiszta érzelmek beleolvadása az újrafogalmazott érdekekbe, ahogy az új érdekcsoportok harci jelszavainak harsogása sem volt egészen idegen a fülének. A divatba jött szavak és nyelvi klisék csillogtak még. Csillogtak a napilapok hasábjain, a televízió képernyőjén, parlamenti honatyák dörgedelmeiben, miniszteri expozékban, de kávéházi szegletekben is meghitt családi körben is. Az Elbeszélő félt, hogy áradatuk magával sodorja őt, mert a magánéletnek a forradalomban nincs rejteke, s minden magánvéleményt bekebelez az ilyen vagy amolyan közvélemény. A nagy szavak hordozóin nem illett észrevenni a használt ruhát, ahogy a szavak mögött ásitó unalmat sem. Az Elbeszélőt az sem vigasztalta, hogy az élet végre leplezetlen mivoltában mutatkozhatott meg, s esendősége fekélyei is láthatókká váltak. Az ilyen vigasz még elégtételnek sem volt elegendő.

Amikor az Elbeszélő elhatározta, hogy kimarad ebből az egészből, nem tudta pontosan megmondani, miből marad ki, hacsak nem az életből.

– Érdekel téged egyáltalán valami? – kérdezte tőle az egyik barátja, akiből a forradalom parlamenti képviselőt csinált. – Most bármit elérhetsz, s ha elszalasztod az alkalmat, néhány év múlva késő lesz már. Mire pedig újabb alkalom adódik, megöregedtél.

Az Elbeszélő kárhoztatta a pillanatot, amikor átlépte a mindent és mindenkit megértés küszöbét, s ezzel nemcsak a mások, hanem a saját sorsa iránt is közömbössé vált. Tisztában volt a mindent megértés totális amorálisával is, amely értelmetlenné tesz bármilyen cselekvést. Am azt is tudja, hogy az amorális, a gonoszság, a kegyetlenség vagy az önimádat az élet esszenciális tartozéka, s csakis ennek figyelembevételével lehetséges ítéletet mondani bármiről egy civilizációs háttérű, tehát másodlagos értékrend alapján. Az Elbeszélő tartózkodását és a kimaradás iránti vágyát a forradalmat követő metamorfózisok betonozták be. Amikor nyilvánosságra hozták a bukott rendszer titkosrendőrségének együttműködő alattvalók telefonkönyv terjedelmű listáját, ez a névsor olyan hosszú volt, hogy a benne szereplők bizvást mondhatták, az ország lakosságának többségét alkotják, s ha a bűn súlyát elosztják egymás között, a rájuk eső hányad oly grammnyi lesz, hogy szinte már szóra sem érdemes. Vessenek magukra azok, akik nem voltak besúgók, s így életüket meg a hozzátartozóik életét megnehezítették. S ezért továbbra is emelt fővel jártak az utcán, emelt fővel mondták el beszédüket a parlamentben, hoztak döntéseket miniszteri hivatalukban vagy cikkeztek forradalminak és demokratikusnak nevezett újságokban. Aki számonkérte rajtuk a morális tartást, nevetségessé vált. Az Elbeszélő tudta, hogy nem mindegyikük volt gonosztevő, s ha külön-külön meghallgatnák őket, bizonyára mindenkinek lennének érvei, amelyeket csak megszállott, doktrinér moralisták nem képesek megérteni. Az Elbeszélő azon sem csodálkozott, hogy egykori barátai közül is egyre többen szűrik össze a levelet azokkal a hajdani hatalmasokkal, akiknél a nagy pénzek ott maradtak bukásuk után is. Hiszen ki ne szeretne felkapaszzkodni a szegénységből, ha vissza nem térő alkalom kínálkozik rá. Egyik barátja pedig leplezetlen nyíltsággal a szemébe mondta:

– A jó politikai célja a hatalom megszerzése, birtoklása és megőrzése.

Az Elbeszélő pedig egyetértett vele, mert arra gondolt, ha ő politikai lenne, ő is így gondolkodna. De hát ő ki akart maradni, mert közönyös volt.

Amikor az Elbeszélő Ingrid nyomába eredt, s mint barbár ősei egy ezredévvél korábban, bekalandozta Európát, a „kimaradása” jutott el egyfajta boldog beteljesüléshez. Örömmel tett eleget a meghívásoknak, s az apránként elveszített belső otthonát az utazás otthontalanságában találta meg újra. Minden egyes útjára lázas izgalommal készült, mintha távozása örök időre szólna. Megtapasztalhatta, hogy aki átutazónak tekinti magát a földi létben, azt az idegenség érzése ritkán környékezi meg. Mindenhol otthon volt, ahová hívták. Berlint azért szerette meg, mert a tizenkét emeletes panelház, ahol lakást béreltek a szá-

mára néhány napra, késő délutánig szinte lakatlannak tűnt, s ilyenkor a ház a maga különös, rejtélyes életét élte. A kapu kinyílt előtte, anélkül, hogy bárki belépett vagy kiment volna rajta. A lift hívás nélkül is följánlotta szolgálatait, s nemegyszer megréféltá őt, az ötödik emelet helyett fölvitte a hetedikre vagy a tizedikre. Ha a folyosóról zaj hallatszott, biztos, hogy nem találta meg a forrását, be kellett érnie azzal a valószínűtlen magyarázattal, hogy bizonyára a ház beszélt magában. Mindez mulattatta az Elbeszélőt, és a sivár panelházból igazi otthont varázsolt köré. Hamburgban egy lucskos-havas barátságtalan kora esti órában megállította egy asszony az utcán, és földúltan, szenvedélyesen magyarázni kezdett neki valamit, amiből ő egy szót sem értett, mert nem tudott németül. Örökre kiderítetlen marad, hogy az asszony őt szidalmazta-e, vagy csupán felszólítás nélkül kiöntötte neki a szívét zabolátlan haragjában. Máskor magyarul köszönt neki jó estét egy idegen, akit sosem látott, s aki messze járt már, mikorra az Elbeszélő felocsúdott ámulatából. Az Elbeszélő akkor úgy érezte, ez a pompázatosan gazdag város áruház- és átjárólabirintusaival az ő városa, akárha mindig is itt lakott volna. A Balti-tengeren, Svédországba tartva, a komphajó fedélzetén dideregve gyönyörködött a viharos tengerben, s nem bánta volna, ha a szárazföldet csak több napos késéssel vagy sosem pillantja meg. Párizs, Barcelona, Róma vagy London szülővárosaként fogadta, s ha az Elbeszélőt olykor elfogadta is valamiféle megilletődöttség ezekben a városokban, az a hosszú idő után hazatérő tékozló fiú megilletődöttsége volt, s nem a szorongó idegené. Az Elbeszélőnek nem voltak kötelességei. Nem tartozott felelősséggel senkinek sem. Ez a súlytalanság és lebegés a gyerekkor ártatlan bűnösségének vagy bűnös érzésének az édes ízét hozta vissza a számára, a létezéshez kötő legarchaikusabb viszonyt, amelyről már csaknem megfeledkezett. Ahogy az új szerelemben is mindig felidéződik a felejthetetlen első. A szétszakadt világ részei egy-egy pillanatra újra összeforrtak, s ebben a harmóniában a magánya nem szenvedéssel volt terhes, hanem tele volt csendes, visszafogott örömmel. A „kimaradásból” származó hátrányokért ez nyújtott neki némi kárpótlást.

Külföldi utazásai lassan megtanították arra, hogy otthon is külföldiként viselkedjen. Nem zárkózott el a barátaitól, de nem is kereste a kapcsolatot velük gyakrabban, mint amennyire a szüksége hozta. Eszébe sem jutott légmentesen elzárni magánélete kapuit hivatlan látogatók elől, beérte azzal, hogy minél kevesebben lássák értelmét háborgatni őt, s azt sem bánta, ha ezért a háta mögött gőgösnek vagy különcnek nevezik. Kapcsolatai fölszámolásában lassan, de következetesen haladt előre. Kedvenc éttermét vagy a törzskávéházait egyre gyérebben kereste föl, a véletlen találkozások elől azonban nem tért ki. Barátai és ismerősei ebben az időben fokozott aktivitást fejtettek ki; kuratóriumi székekbe ültek be, vállalkoztak és privatizáltak, örök haragba kerültek egymással, aztán mégis hamar kibékültek, sűrögtek-forogtak a közélet piacán. Ebben

a nyüzsgésben és fontoskodásban az Elbeszélő legfeljebb úgy vett részt, hogy írásaival elárasztotta a sajtót, mivel a megélhetés egyre több pénzbe került, miközben a tiszteletdíjak alig emelkedtek. A közélet eldurvulása és e forradalom haszonélvezőinek a törtétese azonban óvatosságra intett. Mivel magyar volt, a sajtó magyarelles hecckampánya különösképpen undorította, nemkülönben néhány hajdani barátjának nacionalista pálfordulása, amelyből éppen a legfontosabb, a belső meggyőződés hiányzott. A forradalmi álarcosból véget ért, maszkok és jelmezek nélkül siralmasan egymű masszává szegényedett a társadalom, s hamarosan megtalálta a vezérét is. Az Elbeszélőt a nacionalizmusban nem annyira annak primitív irracionalizmusa taszította, mint inkább a giccses ízléstelensége és infantilis retorikája. Akik megőrizték a forradalom étoszát, a gyűlölet céltábláivá lettek. Az Elbeszélő némi haraggal vette tudomásul, hogy már megint minden a történelem íratlan szabályai szerint folyik tovább. A szakadatlan nacionalista agymosást úgy lehetett csak elviselni, ha az ember külföldiként kezdett el viselkedni, vagy emigrált.

Mindennek ellenére az Elbeszélő gyakran föltette magában a kérdést, hogy az értelmiség csalódottsága és kiábrándultsága voltaképpen nem felfuvalkodottság-e. Mindenki, aki csak egy kicsit is járt a történelemben és a politikában, tudhatta, hogy az értelmiségi viselkedés szabályaihoz ragaszkodó politikacsinálás kudarcra van ítélve. A kudarcot kísérő sértettség pedig jobban bomlaszt, mint a korrupció vagy az erőszak. Az Elbeszélő nem mindenben osztotta a forradalom szellemét még őrző barátainak a fanyalgását. Intakt moráljuk, emelkedett szellemiségük, a nyilvánosság előtti fellépéseiket átítató fölény több ellenszenvet gerjesztett, mint rokonszenvet. Ezzel a paradoxonnal nehéz volt együttélni. Az Elbeszélő kénytelen-kelletlen belátta, hogy igazmondással nehéz rokonszenvet kelteni, mert az igazság többnyire elveszti a reményt, de legalábbis kioperálja belőle az illúziókat. Az ember vagy a társadalomban eluralkodó divatokkal próbál meg azonosulni, vagy önmagával – a kettő összebékíthetetlen. Alkalma nyílt ezt a dilemmát mélyebben is megélni, amikor hírért vette egyik távoli ismerőse öngyilkosságának. Az Elbeszélő elment a temetésére, noha nem szeretett temetésre járni, s az illetőhöz sem fűzte közelebbi ismeretség. A fiatalember halála mégis megrázta, mert olyan üzenetként fogta fel, amelynek ő is a címzettjei között lehet. A forradalom első hónapjaiban gyakran összefutott vele az egyeztető tanács székházában, aztán, akárcsak az Elbeszélő, ő is „kimaradt”. Családot alapított, és nyoma veszett valahol vidéken. Magánélete nem volt boldogtalan, beteg sem volt, senki sem zsarolta vagy fenyegette. A legtöbben, akik elmentek a temetésére, értetlenkedve álltak körül a koporsóját.

Fenyegetést az Elbeszélő sem kívülről érzékelt, hanem belülről. Az oszlásnak induló lelkeknek a bűze érezhető volt már mindenfelé az országban. Az Elbeszélő mindezt látta már egyszer, s nem kért többé belőle.